

УДК 338.486

**ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТУРИЗМ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНДАҒЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ
ТУРИЗМНІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Сүлейменова Құндыз Секенқызы

kundyz_99_25@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университетінің «Туризм» мамандығы
бойынша экономика факультетінің IV курс студенті

Ғылыми жетекші- Ағыбетова Рина Есимовна

PhD докторы, м.а. аға оқытушы

Аннотация: Бұл мақалада тұрақты экологиялық туризмнің теориялық, әдіснамалық және практикалық аспектілері қарастырылған. Қазақстандағы туризмнің дамуының жалпы сипаттамасы, экологиялық туризмнің қалыптасуы мен талдауы кезінде туындайтын проблемалар келтірілген.

Түйінді сөздер: Қазақстандағы туризм, тұрақты туризм, Қазақстандағы экотуризм,

тұрақты экотуризм өнімінің өмірлік циклі.

Туризм қазіргі қоғам өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. XX ғасырдың екінші жартысындағы туризмнің қарқынды дамуы рекреациялық және сауықтыру қажеттіліктерінің өсуімен ғана емес, сонымен қатар әлемнің әртүрлі құбылыстары, процестері мен объектілері туралы тікелей ақпарат алу кезінде адамдардың қажеттіліктері аясының кеңеюімен де туындады. Тұтынылатын ақпараттың ақпараттық аспектісі көп қырлы және қоршаған шындықтың барлық аспектілерін көрсетеді. Туризмнің көптеген түрлері бар: мәдени-ағартушылық, іскери, экстремалды, спорттық, экологиялық, демалыс және ойын-сауық және т.б..

Экологиялық туризм 70-ші жылдары қалыптасты. XX ғасыр ғаламдық идея шеңберіндегі сыртқы демалыстан алынған экономикалық пайда мен рекреациялық аймақтардың экологиялық қауіпсіздігі, планетаның табиғатын сақтау, өмірдің негізі ретінде тепе-теңдікті құру туралы жергілікті идея ретінде қалыптасты. Ал 1990 жылы экологиялық туризмге ресми мәртебе берілді.

Қазіргі уақытта әлемде экологиялық туризмді дамытуға көп көңіл бөлінеді, өйткені ол қоршаған ортаны қорғауға және туризм арқылы адамның онымен ұтымды өзара әрекеттесуіне, яғни саяхатты жабайы табиғатты сақтай отырып үйлестіруге бағытталған.

Экотуризмнің алғашқы анықтамасын 1980 жылы мексикалық экономист эколог Гектор Цебалос-Ласкурейн ұсынған. Оның пікірінше, экологиялық туризм - бұл табиғатқа экологиялық сезімтал саяхаттың үйлесімі, бұл өсімдіктер мен жануарлар әлемін зерттеу және оларды қорғауға үлес қосуға мүмкіндік береді.[1]

Алайда, кеңінен таралған пікір, экотуризм тұрақты туризмнің ажырамас бөлігі болып табылады.

Шынында да, тұрақты туризм үш негізгі мақсатқа жетуге бағытталған:

- Туризм сапасы туристік процестің барлық қатысушыларының өмір сүру деңгейіне әсер етуі керек;
- Табиғи ресурстарды оңтайлы пайдалану оңтайлы болып, оларды қалпына келтіруді қамтамасыз етуі керек;
- Туризм процесіне қатысушылар арасында жеңілдіктердің теңгерімі әділ болуы керек.

Осы тұрғыдан алғанда тұрақты туризм - бұл туризмнің бір түрі емес, бірақ табиғи жерлерді, саябақтар мен қорғалатын табиғи аумақтарды пайдаланумен байланысты туризмнің әртүрлі түрлерін қамтитын біріктіретін тұжырымдаманың бір түрі. Бұл қасиеттер тұрақты туризм сипатына ие және олардың үйлесімі сапалы және оңтайлы тепе-теңдікті қамтамасыз етеді.

Экотуризм туралы алғашқы анықтама пайда болғаннан кейін, көптеген басқа нұсқалар пайда болды. ДТҰ қабылдаған анықтамаға сәйкес, экотуризм табиғи туризмнің барлық түрлерін қамтиды, мұнда туристердің негізгі қозғаушы күші - бұл байқау және табиғатпен танысу.[3]

Экологиялық туризмнің пайда болуы және дамуы эстетикалық және рекреациялық тұрғыдан ерекше тартымды табиғи аймақтардың тарихымен бөлісу, оларды пайдалану мен қорғаудың стандарттарын жасаумен тығыз байланысты.

Қазақстандық туризмнің ағымдық құрылымы шығыс туризмі ең қарқынды дамыған ТМД елдерінің көпшілігіне тән. Шығу туризмі ағындары жыл сайын өсіп келеді. Түркия, Қытай, Біріккен Араб Әмірліктері, Таиланд және басқа елдердегі жағажайлар, сауда және демалыстарды қазақтар жақсы көреді.

Жалпы, елімізде туризмді дамытудың мемлекеттік бағдарламаларын қабылдауға арналған мемлекеттік мекеме болғанына қарамастан, әлі күнге дейін туризмді дамытуға біртұтас көзқарас жоқ. Мәселен, Астананың іскерлік туризм орталығы ретінде дамуы. Сонымен бірге, Қазақстанның халықаралық көрмелерге қатысуын кеңейту, әуежайда және ең ірі Алматы қаласында туристік ақпараттық орталықтарды ашу әрекеттері жасалды. Соған қарамастан қала экологиялық таза емес болып келеді, ал қалалық инфрақұрылым шетелдік

конақтарды тартуға арналмаған (көлік кептелісі, шу, қоғамдық көліктің нашарлығы, ағылшын тіліндегі жазулардың болмауы және т.б.).

Жоғарыда айтылғандардың барлығына қарамастан, біздің елде экологиялық туризмді дамыту үшін белгілі бір алғышарттар бар. Қазақстанда қорықтар мен ұлттық парктер, бірнеше мың археологиялық және тарихи ескерткіштер бар. Ең танымал және көрнекті табиғи парктер мен қорықтар: Бурабай, Баянауыл, Қорғалжын, Көлсай көлдері, Бұқтырма су қоймасы, Алакөл көлі, Шарын шатқалы, Іле Алатауы ұлттық паркі және басқалар. Жалаңашкөл көлі, Жабықтау және басқа да жерлерге бару мүмкін емес, өйткені жақын жерде жолдар, дамыған инфрақұрылым және тұрғын үйлер жоқ. [2]

Щучинск-Бурабай курорттық аймағының әлеуеті зор. Бурабай бүгінде көптеген туристерді қызықтырады. Бұл дәл экотуризм емес, бірақ элементтері бар - адамдар табиғатпен жалғыз қалып, атқа мініп, қымыз ішеді.

Мәдени ескерткіштер арасында Қожа Ахмет Яссауи кесенесін, Арыстан баб кесенесін, Отырарды ерекше атап өтуге болады.

Іс жүзінде экотуризм туристердің қорғалатын аудандарға және ауылдық жерлерге баруымен, туристердің ұлттық және халықаралық ағындарының көбеюімен және осы аудандардағы туристік инфрақұрылымның дамуымен байланысты. Алайда, іс жүзінде тұрақты экотуризм бұқаралық туризм емес және табиғи аймақтарға туристердің үлкен ағындарын қолдауға арналмаған. Бұл тұрғыда бұл тәсіл табиғатты сақтауға бағытталған.

Өмірлік цикл ұғымы туристік өнімге де, кез-келген коммерциялық өнімге де қатысты. «Тұрақты экотуризм өнімінің өмірлік циклы» санатын қолдану айрықша маңызды. Тұрақты туризмнің мәні табиғатқа ең аз зиян келтіру және оны болашақ ұрпаққа сақтау болып табылады. Бұл тұрақты туристік өнімнің басымдығы ұзақ өмірлік цикл екенін білдіреді.

Тұрақты туризм, экотуризмнің әдеттегі өнімінен айырмашылығы, өзіндік сипаттамаларға ие. Дүниежүзілік туристік ұйым экотуризмнің мақсаттарын анықтады:

1. Экотуризм қорғауға және сақтауға көмектесуі керек.
2. Экотуризм жұмыс орындарын құруға және белгілі бір мағынада жергілікті қоғамдастыққа қосымша табыс әкелуге көмектесуі керек.
3. Экотуризм жергілікті мәдениеттің білімі мен хабардарлығын арттыруға ықпал етуі керек.
4. Экотуризмнің мақсаты - туристерге білім беру. Яғни, тұрақты туризм туристерге ағартушылық әсер етуі керек, оның тұрақты даму мәселелері туралы хабардарлығын арттырып, тұрақты туризм тәжірибесін насихаттауы керек.[3]

Келесі функцияларды қосуға болады:

1. Тұрақты туризм бұл процестерде («жасыл энергия», «жасыл тамақ» және т.б.) «жасыл технологияларды» барынша пайдалануды білдіреді.
2. Тұрақты туризм, бұқаралық туризмнен айырмашылығы, жеке туризм болып табылады, яғни экологияны ілгерілетуге және қоршаған ортаны қорғауға бағытталған.
3. Тұрақты туризм адамның алдын-алу және / немесе перцептивті қажеттіліктерінің табиғатына әсерін үнемі бақылауды қажет етеді.

Осы функциялар мен ережелерді бұзу экотуризм мен өнімнің өмірлік циклінің төмендеуіне әкеледі. Тұрақты туризм идеясы тұрақты туристік тұтыну өніміне айналған кезде бұрмалау орын алады.

Жоғарыда айтқанымыздай, тұрақты туризм ұғымы Қазақстанда кең таралмаған. Жақында Қазақстандағы туроператорлар келушілерді тарту үшін «Эко» префиксін (бренд) қолдана бастады, бұл турдың құнын айтарлықтай арттырады.

Алайда, бірегей табиғи нысандардың саны іс жүзінде экологиялық турлар бұрыннан бар туристер мен жаппай туристік маршруттардың негізінде құрылды.

Экологиялық туризм орындарында күн батареялары, суды биологиялық тазарту сияқты «жасыл технологиялар» жоқ. Нысандардың жанында коттеждер мен тұрғын үйлер салынуда (мысалы, Көлсай көлі), әр үй мен коттежді электр және электр тіректері қоршап

тұр. Киіз үйлер (киіз үйдің этникалық үйі) қазіргі коттедждер жанында орналасқан болса, оны экотуризм деп санауға бола ма?

Бұл факторлар тұрақты туризмнің өмірлік циклін айтарлықтай қысқартады. Біз Қазақстанның туризмді дамыту үшін үлкен әлеуеті бар екенін айтқымыз келеді. Мұнымен келісуге болады, бірақ тіпті бар туристік нысандар мүмкіндігінше тиімді пайдаланылмайды.

Жоғарыда келтірілген талдау экотуризм саласында әлі де көптеген мәселелер бар екенін көрсетеді. Тұрақты туризмнің өмірлік циклін арттыру мақсатында Қазақстан Республикасының Үкіметі 2017 жылы туризм индустриясының 2023 жылға дейінгі даму тұжырымдамасын талқылады. Осы тұжырымдамаға сәйкес Қазақстанның шығысында, Катонқарағай мен Батыс Алтайда экотуризм аймақтарын дамыту жоспарланған. Алматы және Алматы облысы шаңғы спорты мен қалалық туризмнің дамуын қамтамасыз етеді. Оңтүстік Қазақстан облысының аумағында, Қызылорда және Жамбыл облыстарында мәдени, этнотуризмді құру жоспарлануда.[4]

Экологиялық туризм отандық туристер экотуризмнің қағидалары мен ережелерін ұстанған кезде, барлық экологиялық жолдар мен маршруттар туризм санаттары, арнайы маршруттар мен экотурлар бойынша тексеріліп, жіктелген кезде тұрақты дамиды. Бұл экотуризм бағыттары жаппай туризмнен қорғалуы және тұрақты туризм қағидаттарына негізделуі керек.

Қазақстанға жылына 50 мыңға жуық адам келеді. Жұмыс жүктемесінің артуы тұрақты туристік өнімдердің өмірлік циклін азайтады. Бұл Қазақстанның экологиялық бағыттарының құлдырап бара жатқанын және олар ақырындап жаппай туризмнің жемісі бола бастайтындығын білдіреді.

Маршруттарға сертификаттау және экологиялық мониторинг жүргізу, туризмнің энергия, фауна, флора, жер, су сияқты жергілікті ресурстарға тигізетін кері әсерін жыл сайын бағалау қажет. Экологиялық таңбалау маршруттар мен экотурларға берілетін мемлекеттік қаржылық көмектің көлемін анықтайды.

Қорытындылай келе, экотуризм өнімдерінің өмірлік циклін төмендетудің анықталған себептері Қазақстанда экотуризмді жандандыруға ықпал ететін ұсыныстар беруге мүмкіндік беретіндігін атап өткім келеді. Олардың ішінде: мемлекеттік реттеуді күшейту, экологиялық бақылауды енгізу, экологиялық маршруттарды инспекциялау және сертификаттау, негізгі көрсеткіштер бойынша экологиялық туризмге мемлекеттік қолдауды енгізу және т.б.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ни В., Мирхашимов И., Климов Е., Тонкобаева А. Руководство по развитию экологического туризма в Казахстане. Алматы, 2009, 7 бет.
2. Экотуризм. [Электрондық ресурс]. Қатынасу режимі: <http://www.eco-tourism.kz>
3. ДТҰ. [Электрондық ресурс]. Қатынасу режимі: <http://www.worldtourism.org>
4. Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі тұжырымдамасы. [Электрондық ресурс]. Қатынасу режимі: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000406>